

Finanční právo I

Bankovní a pojišťovací právo

JUDr. Jakub Vojtěch

15. dubna 2019

Systematika finančního práva (nově)

■ A. Fiskální finanční právo

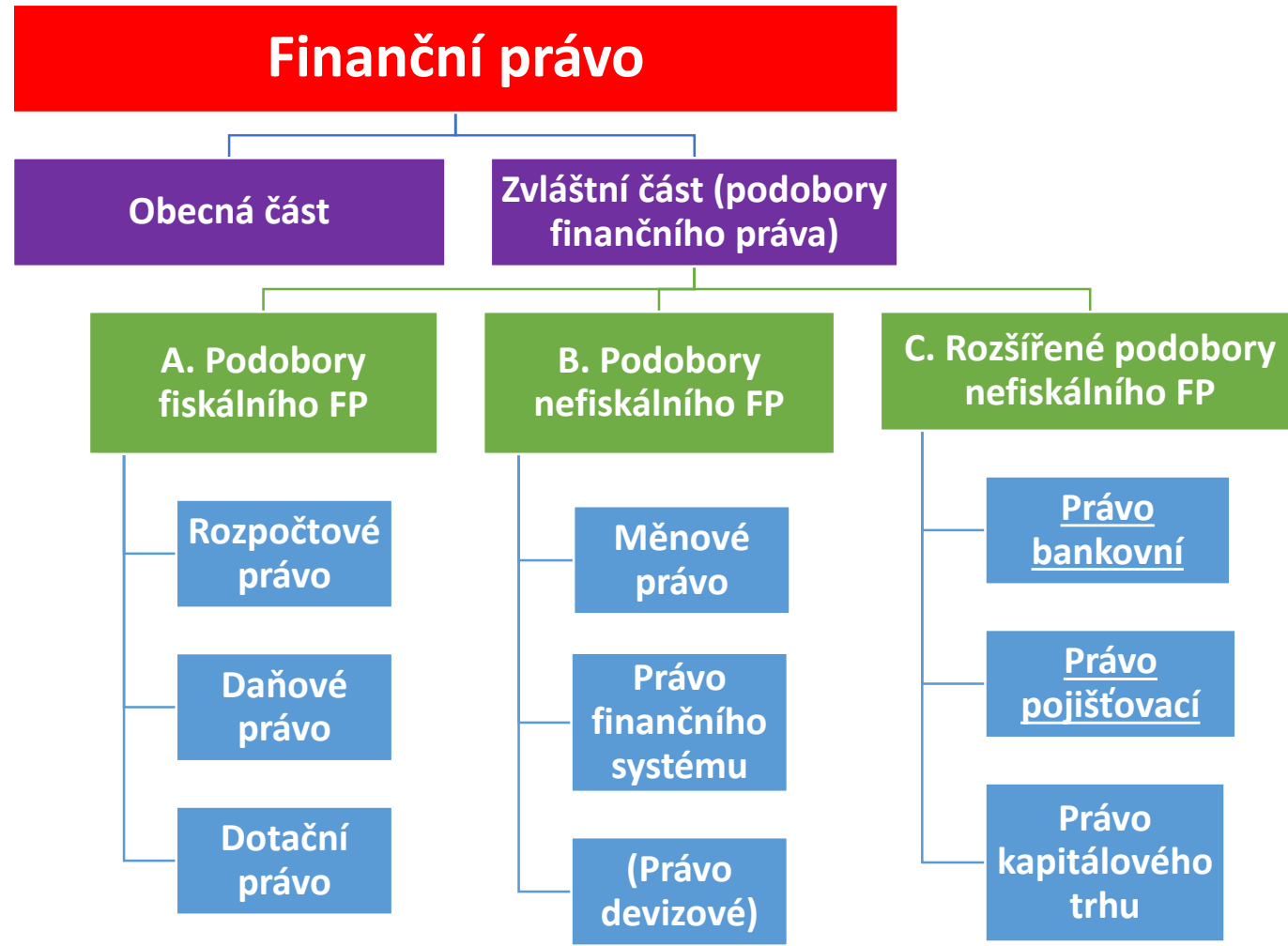
- souvisí s veřejnými rozpočty, jejich příjmy a výdaji (tvorba rozdělování, užití rozpočtových fondů – peněžní masy v těchto fondech);
- rozpočtové právo (rozpočty jako celek);
- daňové právo (nejvýznamnější příjmy veřejných rozpočtů);
- dotační právo (důležité výdaje veřejných rozpočtů).

■ B. Nefiskální finanční právo

- nesouvisí s veřejnými rozpočty, ale se samotnou peněžní masou.

■ C. Rozšířené podobory nefiskálního FP

- vedle finančněprávních norem (převažují) zahrnují i normy soukromoprávní.

Osnova semináře

- 1. Bankovní právo: vymezení, základní pojmy a instituty.**
- 2. Pojišťovací právo: vymezení, základní pojmy a instituty.**

1. Bankovní právo: vymezení, základní pojmy a instituty

1.1 Vymezení bankovního práva

- Jeden z rozšířených podoborů nefiskální části finančního práva.
- Účelově utvořený soubor veřejnoprávních a soukromoprávních norem.
- Právní normy upravující postavení a činnost bank (úvěrových institucí obecně), dohled nad nimi a postavení a činnost centrální banky.
- V zahraničí je bankovní právo pojímáno spíše soukromoprávně (právní úprava bankovních obchodů); centrální bankovníctví a otázky dohledu součástí správního a ústavního práva.
- Úzká souvislost zejména s nefiskálními (a rozšířenými nefiskálními) obory finančního práva:
 - právem finančního systému (otázky regulace a dohledu);
 - kapitálového trhu (banky jsou významnými investory a poskytovali finančních služeb);
 - měnovým právem (centrální banka je měnově-politickým orgánem, ovlivňuje množství peněz v oběhu na základě vztahů s bankami);
- Dále: právo evropské, obchodní, občanské a ekonomické obory.

1.2 Hlavní právní předpisy bankovního práva

▪ **Evropské právo:**

- nařízení Evropského parlamentu a rady (EU) č. 575/2013 o obezřetnostních požadavcích na úvěrové instituce a investiční podniky (**CRR**).
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/36/EU ze dne 26. června 2013 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o obezřetnostním dohledu nad úvěrovými institucemi a investičními podniky (**CRD IV**)

▪ **Zákonná právní úprava v ČR:**

- zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance
- zákon č. 21/1992 Sb., o bankách
- zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech
- zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření
- zákon č. 374/2015 Sb., o ozdravných postupech a řešení krize na finančním trhu

▪ **Podzákoné právní předpisy:**

- vyhláška č. 346/2013 Sb., o předkládání výkazů bankami a pobočkami zahraničních bank České národní bance
- vyhláška č. 233/2009 Sb., o žádostech, schvalování osob a způsobu prokazování odborné způsobilosti, důvěryhodnosti a zkušenosti osob
- vyhláška č. 253/2013 Sb., kterou se stanoví podmínky tvorby povinných minimálních rezerv

1.3 Bankovní systém

- Úvěrové instituce (pojem z evropského práva) v ČR: banky a družstevní záložny.
- Banky jsou nejvýznamnějšími subjekty v rámci finančního systému.
- ČR má bankově orientovanou ekonomiku (založenou na distribuci a redistribuci peněžních prostředků prostřednictvím bankovních vkladů a bankovních úvěrů).
- Bankovní systém a jeho uspořádání (varianty i. – iii.):
 - centrální banka (cílem není tvorba zisku, měnově-politické a dohledové úkoly);
 - (komerční) banky, pobočky zahraničních bank, (+ družstevní záložny a zahraniční pobočky).
- **(i) bankovní systém jednostupňový (před r. 1989)**
 - centrální banka řídí ostatní banky (stanovuje jim též obchodní úkoly apod.);
- **(ii) bankovní systém dvoustupňový (nyní v ČR)**
 - centrální banka ovlivňuje banky pouze normotvorně a dohledem stanovených povinností;
 - v ekonomické rovině je ovlivňuje spíše nepřímo (povinné minimální rezervy, stanovení úrokových sazeb atd.).
- **(iii) svobodné bankovníctví**
 - neexistence centrální banky.

1.4 Úvěrové instituce: banky

▪ **Banka/spořitelna:**

- základní pojem bankovního práva;
- vyhrazené označení (§ 3 BankZ);
- **materiálně: podnikatel se specifickým předmětem podnikání (obchodování s penězi);**
- **formálně 4 znaky** (dle § 1 odst. 1 BankZ):
 - (i) akciová společnost se sídlem v České republice, která
 - (ii) přijímá vklady od veřejnosti, (iii) poskytuje úvěry, (**dvě základní bankovní činnosti**)
 - (iv) a která k výkonu těchto činností má bankovní licenci od ČNB.

1.5 Úvěrové instituce: banky

- možný výkon řady **dalších služeb (vedlejších činností)**, např. platební a investiční služby, směnárenská činnost, administrace investičních fondů, obchodování s devizovými hodnotami atd.;
- teoreticky může mít banka též podobu evropské akciové společnosti (Societas Europea);
- o bankovní licenci může požádat i existující spořitelní a úvěrní družstvo (a současně požádá o souhlas ČNB se změnou právní formy na a.s.);
- minimální výše základního kapitálu banky činí 500 000 000 Kč a minimálně v této výši musí být tvořen peněžitými vklady;
- **Bankovní činnosti lze v ČR provozovat i dalšími způsoby:**
 - banka ze státu EU (EHP) na základě evropského pasu (jednotné licence);
 - zahraniční banka (ze třetího státu) na základě licence od ČNB;
 - zahraniční banka (ze třetího státu) na základě mez. smlouvy.

1.6 Pojem a druhy bank

▪ Druhy bank:

- dle stupně v bankovním systému (komerční x centrální);
- dle předmětu činnosti (komerční x investiční – v ČR nikoliv);
- dle klientely (banky x spořitelny – drobní stádatelé; v ČR nikoliv);
- dle specializace služeb (univerzální x specializované); specializované banky v ČR:
 - **stavební spořitelny** (přijímání vkladů od účastníků stavebního spoření; poskytování úvěrů účastníkům stavebního spoření) -> zákon č. 96/1993 Sb.
úvěr vázán jen na stavební a bytové účely, stavební spoření však nikoliv!;
 - **hypoteční banky** (poskytování hypotečních úvěrů; vydávání hypotečních zástavních listů);
v ČR existují, ale mají režim obecných bank.
 - **exportní banky** apod.
- dle hodnotové orientace („konvenční“ x islámské; v ČR nikoliv);

1.7 Úvěrové instituce: družstevní záložny

▪ **Spořitelní a úvěrní družstvo (družstevní záložna), 4 znaky:**

- (i) družstvo se sídlem v České republice, které má k výkonu činností
- (ii) přijímání vkladů od svých členů a
- (iii) poskytování úvěrů svým členům
- (iv) povolení od ČNB.
- poskytují podobné služby jako banky;
- vyhrazené označení „spořitelní a úvěrní družstvo“, „družstevní záložna“, „spořitelní družstvo“ nebo „úvěrní družstvo“ (§ 1 odst. 3 z. č. 87/1995 Sb.)
- musí mít nejméně 30 členů, základní kapitál nejméně 500 000 Kč a sídlo na území ČR (§ 2 z. č. 87/1995 Sb.).

1.8 Vybrané instituty bankovního práva

▪ Bankovní licence

- oprávnění k výkonu bankovního podnikání; zároveň i povinnost vykonávat dvě základní bankovní služby;
- obsahuje výčet činností, k nimž je banka oprávněna (**dvě základní činnosti vždy, vedlejší činnosti na základě žádosti – následně uvedeny v licenci**);
- není časově omezena, nelze převést na jinou osobu;
- zákon stanoví, kdy ČNB může/musí odejmout;

▪ Jednotná licence („evropský pas“)

- oprávnění nabízet a poskytovat bankovní služby i v jiném státě EU (EHP);
- dvě formy poskytování: bez založení pobočky / se založením pobočky (pokud soustavná činnost);
- orgán dohledu hostitelského státu EU (EHP) má vůči pobočce jen omezené pravomoci;

1.9 Vybrané instituty bankovního práva

▪ **Bankovní monopol a bankovní vklady**

- výlučně banky mohou přijímat vklady od veřejnosti;
- vklad = svěřené peněžní prostředky (pasivum banky), dluh banky vůči vkladateli;

▪ **Bankovní úvěry** (podnikatelské poskytování úvěrů není výsadou pouze bank)

- bankovní vklady domácností jsou základní zdroj disponibilních prostředků v ekonomice ->
- přijaté vklady jsou využívány na poskytování úvěrů jménem a na účet banky;

▪ **Bankovní tajemství**

- *„Na všechny bankovní obchody, peněžní služby bank, včetně stavů na účtech a depozit, se vztahuje bankovní tajemství.“* (§ 38 odst. 1 z. o bankách);
- řada výjimek z povinnosti dodržet bankovní tajemství, např.:
- podání trestního oznámení, plnění oznamovací povinnosti podle zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z tr. činnosti;
- na písemné vyžádání soudu, OČTŘ, správce daně, fin. arbitra, FAÚ, soudního exekutora, zprav. služby atd.

1.10 Vybrané instituty bankovního práva

- **Obezřetnostní pravidla (pravidla obezřetného bankovního podnikání)**
 - vedle počátečních kritérií autorizace (pro udělení bankovní licence) mají banky řadu zvláštních povinností během své existence a činnosti;
 - jde zejména o: pravidla správy a řízení banky, pravidla kapitálové přiměřenosti, pravidla likvidity, pravidla pro expozice vůči svým dlužníkům;
 - pravidelné výkazy ČNB (předkládání informací orgánu dohledu);
 - cílem: zajištění stability a prevence rizika úpadku banky;

1.11 Vybrané instituty bankovního práva

▪ Pojištění pohledávek z bankovních vkladů

- v ČR zajišťuje Garanční systém finančního trhu (PO veř. práva) prostřednictvím svého fondu „Fond pojištění vkladů“ (§ 198 zákona č. 374/2015 Sb. o ozdravných postupech a řešení krize na finančním trhu);
- pravidelně do něho přispívají banky a družstevní záložny;
- kompenzační institut pokud dojde k úpadku – aktivace na základě rozhodnutí ČNB / soudu;
- cílem: zajištění důvěry vkladatelů v banky a družstevní záložny, aby byli ochotni u nich ukládat volné peněžní prostředky;
- pojištění vkladů shodné v celé EU: **100 %** součtu všech vkladů jednoho vkladatele u jedné instituce do výše **100 000 EUR** (či ekvivalentu v domácí měně) + některé případy, kdy i více;
- vkladatel nemusí zkoumat kvalitu banky/družstevní záložny, ale jen výnosnost vkladu (pokud nižší, než je limit pojištění);

2. Pojišťovací právo: vymezení, základní pojmy a instituty

2.1 Vymezení pojišťovacího práva

- Jeden z rozšířených podoborů nefiskální části finančního práva.
- Účelově utvořený soubor veřejnoprávních a soukromoprávních norem.
- Právní normy upravující zejména soukromé pojištění, postavení a činnost pojišťoven, zajišťoven a dalších subjektů a dohled nad nimi.
- Úzká souvislost s občanským právem (institut pojistné smlouvy).
- Souvislost s řadou oborů finančního práva:
 - právem finančního systému (otázky regulace a dohledu);
 - kapitálového trhu (pojišťovny jsou významnými investory);
 - rozpočtové právo (oblast veřejného pojištění);
- Dále blízko k právu evropskému, správnímu a ekonomickým oborům.

2.2 Hlavní právní předpisy pojišťovacího práva

- **Evropské právo:**

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (**Solventnost II**)

- **Zákonná právní úprava v ČR:**

- zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance
- zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví
- zákon č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění a zajištění
- zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

- **Podzákonné právní předpisy:**

- vyhláška č. 305/2016 Sb., o předkládání výkazů pojišťovnami a zajišťovnami České národní bance

2.3 Základní pojmy

- **Pojištění**

- vztah mezi pojistníkem a pojistitelem založený pojistnou smlouvou;

- **Pojištnictví**

- specifická oblast ekonomiky, která zabezpečuje finanční eliminaci rizik spojených s činností lidí;
- oblast finančního systému, do níž patří pojišťovací a zajišťovací činnost;

- **Pojišťovací/pojistné právo**

- právní normy upravující zejména soukromé pojištění, postavení a činnost pojišťoven, zajišťoven a dalších subjektů a dohled nad nimi.

2.4 Základní pojmy pojišťovacího práva

▪ **Pojistitel**

- subjekt, který se zavazuje v případě vzniku pojistné události poskytnout pojistné plnění příslušné osobě;
- typicky pojišťovna;

▪ **Pojistník**

- subjekt, který s pojistitelem uzavřel pojistnou smlouvu

▪ **Pojištěný**

- subjekt, na jehož život, zdraví, odpovědnost apod. se příslušné pojištění vztahuje;

▪ **Oprávněná osoba**

- subjekt, který má právo na výplatu pojistného plnění v případě pojistné události;
- „obmyšlený“ v případě smrti pojištěného;

▪ **Jedna osoba může být pojistníkem, pojištěným i oprávněnou osobou zároveň.**

▪ **Další pojmy: pojistné; pojistné plnění; pojistná doba; pojistné období; škodní událost; pojistná událost.**

2.5 Hlavní subjekty v pojištnictví

▪ (i) pojištnovny

- podnikatelé, jejichž předmět činnosti spočívá v přebírání potenciálních rizik a v následném krytí pojistných událostí, a to za inkasované pojistné;
- vykonávají pojištnovací činnost (za úplatu přebírají cizí rizika);
- v ČR může vykonávat pojištnovací činnosti tuzemská pojištnovna (s povolením od ČNB), pojištnovna ze státu EU (EHP) na základě evropského pasu, pojištnovna z třetího státu (s povolením od ČNB/na základě mez. smlouvy);
- **tuzemská pojištnovna:**
 - (i) právnická osoba (a.s./družstvo) (ii) se sídlem na území ČR, (iii) které bylo ČNB uděleno povolení k provozování pojištnovací činnosti;
 - teoreticky též evropská společnost nebo evropská družstevní společnost;
 - v obchodní firmě má výraz „pojištnovna“ (§ 5 odst. 1 zák. o pojištnovnictví).

2.6 Hlavní subjekty v pojišťovnictví

- **(ii) zajišťovny**

- poskytují zajišťovací činnost (= pojišťovny pojišťoven);
- mohou ji vykonávat i pojišťovny (mají-li k tomu povolení);

- **(iii) samostatní zprostředkovatelé**

- pojišťovací agent, pokud zprostředkovává pojištění pro pojišťovnu,
- pojišťovací makléř, pokud zprostředkovává pojištění pro zákazníka.

- **(iv) vázaní zástupci**

- **(v) doplňkoví pojišťovací zprostředkovatelé**

- **(vi) pojišťovací zprostředkovatelé s domovským členským státem jiným, než je Česká republika**

2.7 Členění pojištění

- **Nejobecnější dělení: pojištění soukromé x veřejné.**
 - v závislosti na charakteru pojistného fondu, způsobu jeho tvorby a jeho účelu;
 - u obou prvky neekvivalentnosti a podmíněné návratnosti;
 - veřejné pojištění v ČR: sociální a zdravotní pojištění („daně“ v širokém slova smyslu) -> předmětem zkoumání práva soc. zabezpečení;
- **Dle způsobu vzniku (tzv. formy pojištění): pojištění zákonné x pojištění smluvní**
 - zákonné pojištění: vzniká přímo ze zákona; charakteristické pro oblast veřejného pojištění;
 - smluvní pojištění: pro vznik pojištění je nezbytné uzavřít pojistnou smlouvu;
- **Smluvní pojištění dobrovolné x povinné („pojistný přímus“)**
 - dobrovolné smluvní pojištění: uzavření pojistné smlouvy a její obsah jsou plně na vůli stran;
 - povinné smluvní pojištění: právní předpis ukládá uzavřít pojistnou smlouvu a příp. stanoví některé náležitosti, např.: pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, pojištění advokáta za újmu klientovi v souvislosti s výkonem advokacie, pojištění cestovní kanceláře proti úpadku atd.

2.8 Další členění pojištění

- **Pojištění obnosové x škodové.**

- škodové pojištění: v případě vzniku pojistné události dojde k nahrazení vzniklé škody (újmy), a to ve výši (do výše) určené pojistnou smlouvou -> nenavyšuje se majetek oprávněného;
- obnosové pojištění: v případě vzniku pojistné události vyplatí pojistitel pojistné plnění ve smluvené výši oprávněnému;

- **Pojištění životní x neživotní.**

- **Pojištění majetku x osob.**

2.9 Vybrané instituty pojišťovacího práva

▪ **Jednotná licence („evropský pas“)**

- oprávnění nabízet a poskytovat pojišťovací služby i v jiném státě EU (EHP);
- dvě formy poskytování: bez založení pobočky / se založením pobočky (pokud soustavná činnost);
- orgán dohledu hostitelského státu EU (EHP) má (na rozdíl od oblasti bankovníctví) vůči pojišťovnám a zajišťovnám značné pravomoci, vykonává nad nimi dohled;

▪ **Technické rezervy**

- peněžní prostředky, které pojišťovny budou potřebovat v následujících obdobích na výplatu pojistných plnění;
- představují hodnotu budoucích úhrad předpokládaných závazků pojišťovny vyplývajících z uzavřených pojištění;